

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/350156430>

Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi • Journal of Management & Organization Studies "Göze Göz, Dişe Diş": Olumsuz ve Olumlu Karşılık Verme Normu Ölçeği Türkçe Uyarlaması "...

Article · June 2019

CITATIONS

0

READS

15

1 author:

Ali Osman Uymaz

ALANYA ALAADDIN KEYKUBAT UNIVERSITY

14 PUBLICATIONS 9 CITATIONS

SEE PROFILE

“Göze Göz, Dişe Diş”: Olumsuz ve Olumlu Karşılık Verme Normu Ölçeği Türkçe Uyarlaması

“An Eye for an Eye”: Turkish Adaptation of the Negative and Positive Reciprocity Norm Scale

Ali Osman Uymaz (*)

Özet

Bu çalışmanın amacı Eisenberger vd. (2004) tarafından geliştirilen Olumsuz ve Olumlu Karşılık Verme Normu Ölçeğinin Türkçe uyarlamasını, geçerlilik ve güvenilirlik analizlerini yapmaktır. Çalışmanın örneklemini 380 yetişkin birey oluşturmuştur. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması çeviri-geri çeviri, uzman görüşlerinin alınması, ölçeğin oluşturulması ve test-yeniden test aşamalarından oluşmuştur. Ölçek geçerlilik analizi için kapsam geçerlilik katsayısı hesaplanmış, yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi ve madde ayırt edici gücü analizi yapılmıştır. Ölçek güvenilirliği için toplam ölçek ve alt boyutlarının iç tutarlılık göstergesi Cronbach's Alpha değerleri, zamana göre değişmezlik özelliği için t testi ile test- yeniden test puanları üzerinden grup ve boyut düzeyinde karşılaştırma değerleri ve sınıf için korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğinin Türkçe uyarlamasının kapsam geçerlilik katsayısı 0,97 olarak bulunmuştur. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre yedinci madde ölçekten çıkarılmış, 23 madde ile geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach's Alpha değeri tüm ölçek için 0,841, olumsuz karşılık verme boyutu için 0,882; olumlu karşılık verme boyutu için ise 0,823 bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Olumsuz karşılık verme normu, olumlu karşılık verme normu, sosyal mübadele teorisi, ölçek geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, ölçek uyarlama

(*) Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü, Kestel Mahallesi, Üniversite Caddesi, No:80 07425 Alanya / Antalya, ali.uymaz@alanya.edu.tr

Abstract

The aim of this study is the Turkish adaptation of the Negative and Positive Reciprocity Norm Scale which has been developed by Eisenberger et al. (2004), and to test its validity and reliability analysis. The sample of the study consisted of 380 adult individuals. The adaptation of the scale to Turkish consists of translation-back translation, taking expert opinions, creating the scale, and test-retest stages. The Scale has been tested with the content validity index for the scale validity; confirmatory factor analysis for construct validity; item analyses to test the scale reliability; Cronbach's alpha analysis for internal consistency of the total scale and factors; dependent samples t-test to compare the test-retest scores for time invariance; and intraclass correlation coefficient. The content validity of the Turkish version of the scale is 0,97. According to the confirmatory factor analysis, the 7th item has been removed from the analysis, and validity and reliability analyses have been performed with 23 items. The Cronbach's alpha value of the scale is 0,841. For the negative reciprocity norm's Cronbach's alpha value is 0,882; for the positive reciprocity norm, it is 0,823.

Keywords: Negative reciprocity norm, positive reciprocity norm, social exchange theory, validity and reliability of scale, scale adaptation

Giriş

İyi davrananları ödüllendirmek ve kötü davrananları cezalandırmak insanların en temel tutumlarından biridir. Dünya tarihi boyunca hem dinler hem de toplumlar olumsuz kabul ettikleri davranışları ortadan kaldırmayı, engel olunamayan durumlarda ise kontrollü bir ortamda, orantılı bir güç ile karşılık verilmesini hedeflemişlerdir. Örneğin tarihteki en eski kanun olan Hammurabi Kanunları olumsuz bir davranışa kontrollü bir karşılık verilmesi gerektiğini yazılı hale getirmiştir (Code of Hammurabi, 2019). Hz. İsa ise Tevrat'a atıfta bulunarak 'göze göz, diş diş'i vurguladıktan sonra affetmeyi ve feragati öğütlemiş, fakat kisası ilga etmemiştir (Dağcı, 2019). Gouldner (1960) sosyal mübadele teorisinde kişinin kendi lehine yapılan bir şeyin karşılığını vermesi gerektiğini, intikamın ise olumsuz bir tutum ve davranış olduğunu vurgulamıştır. Kişi kendisine olumlu davranan kişilere benzer şekilde olumlu karşılık vermeli, olumsuz tutum ve davranış içinde bulunmamalıdır. Bu yaklaşım toplumda bireye öğretilmesi gereken bir norm olarak ele alınmıştır (Chen, Chen, & Portnoy, 2009). Olumlu veya olumsuz bir davranışa nasıl karşılık verilmesi gerektiği kültürel bir norm olarak öğretilabilir, hatta tanımlanan karşılık davranışının karşılığı da ödül veya ceza ile toplum tarafından onaylanıp, pekiştirilebilir. Dolayısıyla olumlu ve olumsuz karşılık verme

tutumunun arka planını şekillendiren düşünsel modeller (Senge, 2006) disiplin süreci ile oluşturulabilmektedir (Foucault, 2019). Bireyler olumsuz ve olumlu karşılık verme davranışlarını her zaman normlara göre yapmayabilirler. Kişinin kızgınlığı da olumsuz karşılık verme açısından önemli bir güdüleme kaynağıdır. Çünkü yapılan araştırmalar bazı olumsuz karşılık verme davranışlarının intikam duygusu ile yapıldığını ve intikam duygusunun güdüleyici, hatta romantik sayılabilecek bir tarafının da bulunduğunu göstermektedir (Rasmussen & Boon, 2014; Brewer, Hunt, James, & Abell, 2015).

Olumsuz veya olumlu karşılık verme öğrenilmiş bir norm olduğu kadar temel bir kişilik özelliği olarak da değerlendirilebilir (Eisenberger, Lynch, Aselage, & Rohdieck, 2004). Örneğin kişinin karşılaştığı durumları olumsuz değerlendirme eğilimi psikolojik açıdan hastalık düzeyine bile ulaşabilmektedir (Kostakoğlu, Tiryaki, Batur, & Göğüş, 1999; Uygur & Danacı, 2019). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre 2011 yılında 2001 kişi işyerinde psikolojik tacize maruz kaldığı için bakanlığın ihbar hattı Alo 170'e başvuru yapmıştır. 2017 yılında ise başvuru sayısı 16.784'e çıkmıştır (ÇSBG, 2019). Altı yıl gibi bir sürede başvuru sayısı sekiz kattan fazla artmıştır. Avustralya'da son bir yıl içinde çalışanların %31'i, yöneticilerin ise %35'i çalışma arkadaşları tarafından sözlü tacize uğradıklarını beyan etmişlerdir (Mayhew & Chappell, 2001). Avrupa Birliğinde ise bir yılda 12 milyon kişinin psikolojik tacize maruz kaldığı tespit edilmiştir (Kaya, 2015). Bu davranışlar olumsuz karşılık verme için güdüleyeceği olabileceği gibi aynı zamanda intikam için yapılan olumsuz davranışlara da yol açabilir. Bu tür olumsuz davranışların hem şirketler açısından yüksek maliyetler ortaya çıkardığı, hem de bireyler açısından maddi ve manevi kayıplara yol açtığı bir gerçektir (Kaya, 2015; ÇSBG, 2019).

Olumlu karşılık verme normu açısından değerlendirildiği zaman ise; çalışanların sosyal mübadele kapsamında iyi ve içerik olarak kaliteli bir ilişkiye sahip oldukları, yöneticileri ve örgütlerine karşı minnettarlık hissettikleri ve hatta örgüt ve yöneticileri yararına ahlaki olmayan davranışlar bile sergileyebildikleri tespit edilmiştir (Umpress & Bingham, 2011). Olumlu karşılık verme eğilimi kişilerin girişimcilik yönlerini etkilemekte (Caliendo, Fossen, & Kritikos, 2012) ve çalışanların örgütleri ile ilişkilerini güçlendirmektedir (de Grip, Fouarge, Montizaan, & Schreurs, *baskıda*). Olumlu karşılık verme eğilimi yüksek bireylerin örgütsel aidiyetlerinin yüksek (Umpress & Bingham, 2011) ve sosyal mübadele ilişkisine daha yatkın oldukları (Eisenberger, Lynch, Aselage, & Rohdieck, 2004), iyilik

karşısında kendilerini borçlu hissettikleri ve borçlarını ödeme baskısı altında oldukları tespit edilmiştir (Li, Zhu, Yu, Zhang, & Zhang, 2017).

İnsanlık tarihi boyunca hem olumsuz karşılık verme hem de olumlu karşılık verme tutum ve davranışları yönetilmeye çalışılmıştır. Günümüzde de hem örgütler hem de bireyler açısından olumsuz ve olumlu karşılık verme tutumlarının önceden tespit edilmesi ve farklı örgütsel değişkenlerle ilişkilerinin incelenebilmesi önem taşımaktadır. Söz konusu tutum ve davranışları ölçmeye yönelik geliştirilmiş bir ölçeğin yerel bağlama uyarlanması Türkiye’de örgütsel davranış araştırmalarına katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu çalışmada Eisenberger vd (Eisenberger, Lynch, Aselage, & Rohdieck, 2004) tarafından geliştirilen Olumsuz ve Olumlu Karşılık Verme Normu Ölçeği Türkiye bağlamına uyarlanmıştır.

Yöntem

Çalışma başlangıcında ölçeğin bulunduğu yayında belirtilen sorumlu yazar Robert W. Eisenberger’den (Eisenberger, Lynch, Aselage, & Rohdieck, 2004) Türkçe uyarlaması için yazılı olarak izin alınmıştır. Sonrasında ilgili yayında önerilen prosedürler takip edilerek (Erdemir, 2018) ölçeğin Türkçe tercümesi ve Türkiye bağlamına uygunluğunun kontrolü amacıyla geçerlilik ve güvenilirlik analizleri gerçekleştirilmiştir.

Türkçeye Çeviri Süreci

Ölçeğin Türkçe uyarlaması sürecinde Brislin (1970) tarafından önerilen çeviri ve geri-çeviri adımları izlenmiştir. Orijinali İngilizce olan ölçek araştırmacı haricinde hem İngilizce hem de Türkçe bilen, biri davranış bilimleri, diğerleri ise yönetim ve organizasyon alanında uzman olan toplam üç akademisyen tarafından ayrı ayrı Türkçeye tercüme edilmiştir. Araştırmacı yönetiminde bir araya gelen çeviri komisyonu kendi arasında tartışarak Türkçe çeviriyi son haline getirmiştir (Ægisdóttir vd., 2008). Türkçe çeviri, geri-çeviri için biri İngilizce mütercim ve tercümanlık alanında akademisyen, bir diğeri psikoloji alanında ve bir tanesi de yönetim alanında uzman olan her iki dile de hâkim üç ayrı uzmana gönderilmiştir. Böylece farklı alandan kişilerin uzmanlıkları da sürece katılmaya çalışılmıştır (ITC, 2017). Geri-çevirilerin orijinal ölçekle uyumları ilk çeviri ekibi ile birlikte değerlendirilerek çeviri ölçeğe son hali verilmiştir.

Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması

Olumsuz ve Olumlu Karşılık Verme Normu Ölçeği bireylerin olumsuz ve olumlu karşılık verme tutumlarını ölçmeyi hedeflemektedir. Orijinal ölçek iki boyuttan oluşmaktadır. Birincisi 14 ifadeye sahip olumsuz karşılık verme normu, ikincisi ise 10 ifadeye sahip olumlu karşılık verme normudur. Olumsuz karşılık verme boyutunun yedinci ve on üçüncü maddeleri ters ifadelerdir. Olumlu karşılık boyutunda ise ters ifade bulunmamaktadır. Ölçek maddeleri beşli Likert (1= Tamamen katılmıyorum, 5= Tamamen katılıyorum) ölçeği ile ölçülmüştür. Veri toplama formunda katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve medeni durumları gibi sorular da sorulmuştur.

Ölçek uyarlama çalışmalarında kullanılan doğrulayıcı faktör analizi için kullanılacak veri setinin ölçekteki bir madde için 10 katı olması önerilmektedir (Clark & Watson, 1995; Erdemir, 2018; Boateng, Neilands, Frongillo, Melgar-Quinonez, & Young, 2018). Bununla birlikte ölçüm hatalarını azalttığı, faktör yüklerini istikrarlı hale gelmesini sağladığı ve sonuçların ana kütle için genelleştirilmesine imkân verdiği için büyük örneklem tavsiye edilmektedir (Osborne & Costello, 2004). Söz konusu yaklaşımlar dikkate alınarak ölçek ifadelerine yönelik tutumları Türk kültürünü doğru yansıtabilecek çeşitlilikte en az 300 katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir. Veriler araştırmacının sosyal medya bağlantıları kullanılarak ulaşılan katılımcılardan online bir form kullanılarak toplanmıştır. Katılımcılar araştırmaya gönüllülük esasına göre katılmış olup, kendilerinden toplanan verilerin analizlerde kullanılmasına izin verip vermedikleri de sorulmuştur.

Geçerlilik ve güvenilirlik analizleri iki turda gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya ilk turda 388 kişi katılmış, ikinci aşamada yapılan yeniden-test çalışmasında ise 280 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmada uyarlanması amaçlanan orijinal ölçeğin 24 ifadeden oluştuğu dikkate alındığında her iki aşamada kullanılan veri seti büyüklüğünün yeterli olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 25,9'dur. %45'i kadın, %55'i erkeklerden oluşan cevaplayıcıların %3'ü lise, %21'i ön lisans, %66'sı lisans mezunu; %31'i evli, %48'i ise bir işte çalışır durumdadır. Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcı demografik özelliklerinin ölçek ifadeleri bağlamında Türk kültürünün özelliklerini yeteri düzeyde yansıttığı düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Ölçek geçerlilik ve güvenilirlik analizlerinde SPSS ve AMOS yazılımları kullanılmıştır. Ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri için kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık düzeyi olarak $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

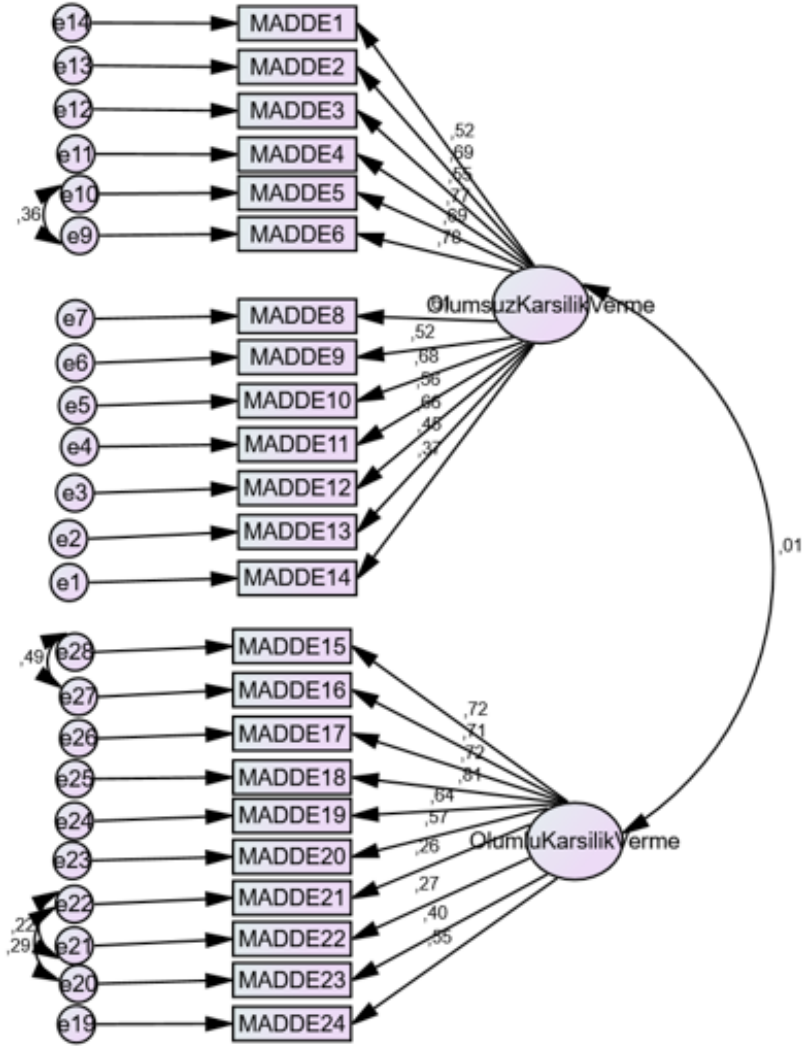
Kapsam Geçerliliği

Kapsam geçerlilik analizi, madde (Item Content Validity Indeks, I-CVI) ve ölçek düzeyinde (Scale Content Validity Indeks, S-CVI) (Rodrigues, Adachi, Beattie, & MacDermid, 2017) olmak üzere iki aşamada hesaplanmıştır. Lawshe (1975) tarafından önerilen yöntemle göre en az 5 uzman tarafından ölçeğin her maddesi ait olduğu boyut kapsamında ‘ilişkili-gerekli’, ‘ilişkili-yetersiz’ ve ‘ilişkisiz-gereksiz’ olmak üzere üç kategoride değerlendirilmiştir. Kapsam geçerlilik indeksinin 0,97 olduğu tespit edilmiştir. Uzman değerlendirmeleri sonucu ölçeğin madde düzeyinde ve ölçek düzeyinde kapsam geçerliliğine sahip olduğu görülmüştür.

Yapı Geçerliliği

Yapı geçerliliği için ilk turda toplanan verilerle doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analizi için yapılan χ^2 testi sonucu $\chi^2=445.211$, $p < 0,001$ ve $\chi^2/sd= 1,979$ bulunmuştur. Diğer uyum değerleri olarak yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) 0,051, standartlaştırılmış ortalama hataların karekökü (SRMR) 0,056 (Browne & Cudeck, 1992), karşılaştırmalı uyum iyiliği indeksi (CFI) 0,929, normlaştırılmış uyum indeksi (NFI) 0,867, normlaştırılmamış uyum indeksi (NNFI veya TLI) 0,920, uyum iyiliği indeksi (GFI) 0,908, düzeltilmiş uyum iyiliği indeksi (AGFI) 0,887 (Baumgartner & Homburg, 1996) olarak bulunmuştur. Uyum değerleri norm değerler içinde olduğu için ölçek yapı geçerliliğine sahip olduğu değerlendirilmiştir (Byrne, 2010).

Toplanan verilerin normal dağılıma uygunluğunu kontrol etmek için ölçek maddelerinin çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) analizleri yapılmıştır. Tablo 1’de görüldüğü gibi maddelerin çarpıklık analiz değerlerinin -1,481 ile 1,059, basıklık analiz değerlerinin ise -1,188 ile 1,859 arasında olduğu tespit edilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri -3 ile 3 arasında olması verinin normal dağılım özelliği gösterdiğinin ifadesidir (Byrne, 2010).

Şekil 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Yapı geçerliliği için ölçek maddelerinin ait olduğu boyut ile ilişki gücünü gösteren regresyon değerleri de incelenmiştir. Şekil 1 ve Tablo 1'de görüldüğü gibi maddelerin ait oldukları boyutlarla 0,264 ile 0,807 arasında değişiklik gösteren standardize edilmiş regresyon değerlerine sahip olduğu görülmüştür.

Ölçeğin orijinalinde kritik yol analizi değeri 0,29 ve üzerinde olan maddeler korunmuştur. 21. ve 22. maddeler de değeri 0,29 düşük olmakla birlikte çalışmada da korunmuştur. Çünkü Tablo 1'de görüldüğü gibi maddelerin kritik oran değerleri $> 1,96$ ve ait oldukları boyutlarla ilişkisi ve faktör yükleri istatistiki olarak anlamlıdır (Byrne, 2010). Türkçe uyarlamasında ölçeğin iki ters ifadesinden biri olan 7. madde çok düşük faktör yükü ve ait olduğu boyut ile düşük regresyon ve uyum değerlerini bozduğu için ölçekten çıkarılmıştır.

Tablo 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuç Ölçek Maddeleri Gücü ve Anlamlılık Düzeyi

		Çarpıklık	Basıklık	Standardize r değeri	Standart hata	Kritik oran	Anlamlılık değeri*
Olumsuz Karşılık Verme	Madde14	-0,242	-1,000	0,372			0,000
	Madde13	0,247	-0,718	0,448	0,188	5,750	0,000
	Madde12	0,681	-0,375	0,656	0,251	6,678	0,000
	Madde11	0,157	-1,171	0,556	0,256	6,311	0,000
	Madde10	0,138	-1,122	0,682	0,283	6,754	0,000
	Madde9	-0,116	-1,188	0,521	0,241	6,153	0,000
	Madde8	1,059	0,762	0,612	0,220	6,530	0,000
	Madde6	0,946	0,279	0,780	0,277	6,990	0,000
	Madde5	0,726	-0,402	0,689	0,274	6,762	0,000
	Madde4	0,687	-0,580	0,771	0,310	6,975	0,000
	Madde3	0,514	-0,732	0,550	0,237	6,286	0,000
	Madde2	0,857	-0,260	0,691	0,275	6,781	0,000
Madde1	0,376	-1,122	0,522	0,241	6,157	0,000	
Olumlu Karşılık Verme	Madde24	-1,081	1,653	0,554			0,000
	Madde23	-0,574	-0,743	0,398	0,163	6,519	0,000
	Madde22	-0,115	-1,119	0,272	0,144	4,685	0,000
	Madde21	0,023	-1,159	0,264	0,154	4,557	0,000
	Madde20	-0,947	0,008	0,566	0,165	8,532	0,000
	Madde19	-0,627	-0,653	0,637	0,170	9,233	0,000
	Madde18	-1,282	1,405	0,807	0,158	10,526	0,000
	Madde17	-0,814	-0,366	0,719	0,182	9,927	0,000
	Madde16	-1,401	1,831	0,707	0,142	9,799	0,000
	Madde15	-1,461	1,859	0,719	0,154	9,900	0,000

* $p < 0,05$

Ayırt Edici Geçerlilik

Ayırt edici geçerlilik için öncelikle ölçeğin iki boyutu arasındaki korelasyon değerine bakılmıştır. Şekil 1'de görüldüğü gibi olumsuz karşılık verme ile olumlu karşılık verme boyutları arasındaki korelasyonun 0,01 düzeyinde düşük olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin boyutlar arası korelasyonun düşük olması ölçeğin ayırt edici geçerliliği için önemli bir göstergedir (Cattell, 1965; Kline, 2011). Ardından ölçekte yer alan her maddenin ayırt edici özellik gücünü tespit etmek için ayrıca madde ayırt edici özelliği analizi yapılmıştır. Her maddenin katılımcıları ayırt etmede ne kadar yeterli olduğunu belirlemek amacıyla birinci uygulamaya katılan katılımcılar üst %27 ile alt %27'lik gruplar olarak ayrılmış ve madde puanları arasındaki farkın istatistiksel anlamlılığına bakılmıştır (Matlock-Hetzel, 1997; Yank-Yao, 2014; Khairani, Shamsuddin, 2016). Tablo 2'te görüldüğü gibi her maddenin yüksek derecede ayırt edici özelliğinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Güvenirlilik Analizi

Bir ölçeğin güvenilirliği için Cronbach's Alpha iç tutarlılık değerinin 0,70'ten yüksek olması beklenmektedir (Cronbach, 1990). Bu çalışmada ölçeğin tamamı için bu değer 0,841 olduğu tespit edilmiştir. Olumsuz karşılık verme normu boyutu için Cronbach's Alpha değerinin 0,882 olduğu, bu boyutu oluşturan maddeler arasındaki korelasyon katsayısının 0,37 ile 0,78 arasında değiştiği; olumlu karşılık verme normu boyutunun Cronbach's Alpha değerinin 0,823, bu boyuta ait maddeler arasındaki korelasyon katsayısının ise 0,27 ile 0,80 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ait oldukları boyutun diğer maddeleriyle aralarındaki korelasyon katsayısının 0,30 ve üstü olması toplanan verinin analize uygun olduğunun göstergesidir (Yaşlıoğlu, 2017).

Tablo 2. Ölçek Maddeleri Ayıt Edici Gücü Analizi

Madde No	Alt Grup		Üst Grup		t Testi Değeri	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Değeri*
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma			
Madde 1	1,63	0,484	4,47	0,502	-41,191	203	0,000
Madde 2	1,18	0,385	4,06	0,680	-37,163	203	0,000
Madde 3	1,35	0,478	4,19	0,576	-38,434	203	0,000
Madde 4	1,34	0,475	4,26	0,683	-35,493	203	0,000
Madde 5	1,29	0,455	4,08	0,720	-33,062	203	0,000
Madde 6	1,05	0,218	3,72	0,769	-33,625	203	0,000
Madde 8	1,14	0,347	3,56	0,857	-26,343	203	0,000
Madde 9	1,60	0,492	4,45	0,555	-38,842	203	0,000
Madde 10	1,53	0,501	4,36	0,538	-38,808	203	0,000
Madde 11	1,50	0,502	4,43	0,553	-39,762	203	0,000
Madde 12	1,05	0,218	3,81	0,698	-37,963	203	0,000
Madde 13	1,63	0,484	4,15	0,457	-38,322	203	0,000
Madde 14	1,80	0,400	4,65	0,536	-43,082	203	0,000
Madde 15	3,10	0,995	4,99	0,098	-19,290	203	0,000
Madde 16	3,25	0,942	4,80	0,099	-18,757	203	0,000
Madde 17	2,21	0,605	4,98	0,196	-44,385	203	0,000
Madde 18	3,08	0,935	4,99	0,098	-20,736	203	0,000
Madde 19	2,21	0,553	4,98	0,196	-48,080	203	0,000
Madde 20	2,28	0,814	4,99	0,098	-33,748	203	0,000
Madde 21	1,76	0,428	4,48	0,557	-39,107	203	0,000
Madde 22	1,82	0,385	4,38	0,543	-38,746	203	0,000
Madde 23	1,87	0,542	4,88	0,350	-47,454	203	0,000
Madde 24	3,43	0,864	4,99	0,098	-18,343	203	0,000

*p<0,05

Test-yeniden test uygulaması ile de ölçeğin zaman içinde tutarlılığı analiz edilmektedir. Benzer örnekleme benzer şartlarda uygulandığı zaman iki uygulama arasında tutarlılık bulunması gerekir (Price, 2013). Bunun için boyut ve madde düzeyinde güvenilirlik analizi yapılmıştır. Olumsuz ve olumlu karşılık verme boyutları ilk test ve yeniden test arasındaki tutarlılık analiz sonuçları Tablo 3'te görülmektedir. Tablo 3'te görüldüğü gibi hem olumsuz hem de olumlu karşılık verme boyutlarının ilk test verileri ile yeniden test verileri üzerinden yapılan t testi sonucuna göre farklı zamanlarda yapılan ölçmelerde anlamlı bir farkın olmadığı, sonuçların yüksek düzeyde benzer gösterdikleri görülmüştür. Bununla birlikte aynı boyut veya gruptakilerin birbirine ne kadar benzediğini açıklayan sınıf içi korelasyon (ICC) analizi de yapılmıştır. 0,90 üstü sınıf içi korelasyon katsayısı ölçeğin çok iyi düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu ifade eder (Liljequist, Elfving, & Roaldsen, 2019). Tablo 3'te görülen, analiz sonuçlarına göre sınıf içi korelasyon katsayıları olumsuz karşılık verme boyutu için 0,947, olumlu karşılık verme boyutu için 0,959 olarak hesaplanmıştır. Bu korelasyon katsayıları ölçeğin Türkçe uyarlamasının yeterli güvenilirlik düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Ölçek Alt Boyutları Test-Yeniden Test Ortalamaları

	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı	İlk Test		Yeniden Test		t Testi Değeri	Anlamlılık Değeri*	ICC*	ICC Anlamlılık Değeri*
			Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma				
Olumsuz Karşılık Verme	0,882	13	2,69	1,174	2,70	1,153	-0,083	0,934	0,947	0,000
Olumlu Karşılık Verme	0,823	10	3,84	1,042	3,84	1,026	0,470	0,638	0,959	0,001

+ICC: Sınıf içi korelasyon katsayısı (Intraclass Correlation Coefficient); * $p < 0,05$

Boyut düzeyinde güvenilirliği görülen ölçeğin madde düzeyinde de güvenilirlik analizi yapılmıştır. Tablo 4'te görüldüğü gibi her maddenin test-yeniden test

puanları t testi ile analiz edilmiştir. 13. ve 15. maddeler haricinde diğer maddelerde anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. 13. ve 15. maddelerde ilk test ve yeniden testten elde edilen verilerde anlamlı bir fark bulunmaktadır. Dolayısıyla 13. ve 15. maddelerin ölçmede tutarlılıkları düşük olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalarda bu ölçüğü kullananak araştırmacılar bu maddeleri korumaları, doğrulamayı faktör analizi sonucuna göre analize dâhil edip etmemeye karar vermeleri önerilir.

Tablo 4. Madde Düzeyinde Test-Yeniden Test Güvenirlik Analizi

	İlk Test		Yeniden Test		t Testi Değeri	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Değeri
	Ortalama	Standart Sapma	Ortalama	Standart Sapma			
Madde1	2,85	1,244	2,80	1,196	0,48	658	0,630
Madde2	2,36	1,180	2,50	1,180	-1,54	658	0,125
Madde3	2,57	1,184	2,59	1,131	-0,16	658	0,873
Madde4	2,54	1,229	2,64	1,187	-0,99	658	0,322
Madde5	2,46	1,176	2,63	1,164	-1,33	658	0,168
Madde6	2,23	1,088	2,36	1,148	-1,57	658	0,116
Madde8	2,20	1,028	2,36	1,038	-1,56	658	0,119
Madde9	3,10	1,248	3,13	1,222	-0,33	658	0,742
Madde10	2,89	1,227	2,96	1,179	-0,68	658	0,494
Madde11	2,90	1,271	2,75	1,232	1,55	658	0,121
Madde12	2,31	1,120	2,41	1,169	-1,27	658	0,191
Madde13	2,76	1,057	2,39	0,990	4,70	658	0,000*
Madde14	3,36	1,178	3,35	1,195	0,11	658	0,910
Madde15	4,24	0,950	4,08	0,985	2,20	658	0,028*
Madde16	4,26	0,881	4,10	0,907	1,26	658	0,224
Madde17	3,85	1,126	3,86	1,025	-0,08	658	0,933
Madde18	4,19	0,924	4,03	0,946	1,20	658	0,228
Madde19	3,76	1,103	3,87	1,75	-1,29	658	0,198
Madde20	3,84	1,114	3,78	1,080	0,83	658	0,405
Madde21	3,12	1,191	3,29	1,128	-1,84	658	0,066
Madde22	3,20	1,117	3,26	1,114	-0,71	658	0,480
Madde23	3,57	1,201	3,66	1,176	-0,86	658	0,390
Madde24	4,32	0,810	4,21	0,25	1,01	658	0,387

*p<0,05

Tartışma

Bu çalışmada olumsuz ve olumlu karşılık verme normu ölçeği Türkçeye uyarlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçeğin bu haliyle Türk toplumunda olumsuz ve olumlu karşılık verme normunu değerlendirmek için geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu belirlenmiştir. Kapsam geçerlilik analizi ölçek ve madde düzeyinde gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasının kapsam geçerlilik şartlarını (Lawshe, 1975) karşıladığı; doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen uyum iyiliği değerlerine göre geçerliliğe (Browne & Cudeck, 1992; Baumgartner & Homburg, 1996) sahip olduğu görülmüştür.

Ölçek maddelerinin ait olduğu boyut ile ilişkisinin niteliğini gösteren yol katsayılarının değerleri 0,264 ile 0,807 arasında değişmektedir. Yol katsayılarının 0,30 üzeri olması önerilmiştir (Harrington, 2009). 21. ve 22. maddeler önerilen değerlerin altında olmakla birlikte birlikte kritik oranları $> 1,96$ 'nın üzerinde olması ve p değerleri 0,000 düzeyinde istatistiki olarak anlamlı olması dolayısıyla korunmuştur. Yalnız 7. Madde uyum değerlerini bozduğu ve yol katsayısı düşük olduğu için analizden çıkarılmış, analizler 23 madde üzerinden yapılmıştır.

Ölçeğin güvenilirlik analizi için iç tutarlılık göstergesi olan Cronbach's Alpha değeri hesaplanmış ve bu değer tüm ölçek için 0,841, olumsuz karşılık verme boyutu için 0,882, olumlu karşılık verme boyutu için ise 0,823 olarak bulunmuştur. Değerler 0,70'ten büyük olduğu için ölçek güvenilirliği açısından önemli bir şartı sağlamaktadır. Ölçek maddelerinin ayırt edici gücü analizinde ise ölçek maddelerinin yüksek düzeyde ayırt edici özelliğine sahip oldukları tespit edilmiştir.

Ölçeğin güvenilir ve tutarlı olduğunu test etmek amacıyla zamana göre değişmezlik analizi için iki hafta sonra katılımcılardan yeniden veri toplanmıştır. İlk ve yeniden testin puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir düzeyde fark olup olmadığına bakılmıştır. Ölçeğin test-yeniden test puanları arasındaki uyumu görmek için olumsuz ve olumlu karşılık verme boyutları için sınıf içi korelasyon katsayısı hesaplanmış ve her iki boyutun değeri 0,90'nın üzerinde olduğu belirlenmiştir. İlave olarak test-yeniden test puanları üzerinden boyutlar düzeyinde t testi yapılmış ve ilk test ile yeniden test arasında boyutlar düzeyinde istatistiksel açıdan anlamda bir fark bulunamamıştır. Analizler sonucu elde edilen veriler ölçeğin güvenilirliğini desteklemektedir.

Berkowitz ve Green'in (1996) yapmış olduğu deneylerde şiddet içeren film seyreden kişilerin film sonrasında olumsuz karşılık verme tutumlarının güçlen-

diği tespit edilmiştir. Bu sonuştan yola çıkararak, son yıllarda artan psikolojik taciz olayları (SBG, 2019) göz önüne alındığı zaman birçok çalışanın olumsuz karşılık vermek için güdü kaynağının mevcut olduğu ve her geçen gün çalışma ortamlarında psikolojik tacizin arttığı göz önüne alınırrsa olumsuz karşılık verme tutumunun güçleneceği söylenebilir.

Analiz sonuçları örneklem dhiline olumlu karşılık verme tutumunun olumsuz karşılık verme tutumuna göre daha güçlü olduğunu göstermektedir. Olumlu karşılık verme eğilimi yüksek kişiler kendilerine yapılan iyiliği karşılıksız bırakmak istememekte, hatta kendilerini borçlu hissetmektedir (Eisenberger, Lynch, Aselage, & Rohdieck, 2004). Bununla birlikte olumlu karşılık verme eğilimi lider takipçi sosyal mübadele ilişkisini güçlendiren bir aracılık rolü de yapmaktadır (Zou, Titan, & Liu, 2015). Olumlu karşılık verme eğilimi güçlü bireyler aynı zamanda örgüt yararına fakat ahlaki olmayan davranışları da göstermektedir. Yöneticisinin kendisine yapmış olduğu iyiliğe karşı veya örgütün sağladığı imknlar dolayısıyla kendisini borçlu hissederek üçüncü kişilere zarar verse bile yöneticileri veya yesi oldukları örgüt yararına davranabilmektedirler (Umphress & Bingham, 2011; Byrant & Merritt, 2019). Dolayısıyla her iki boyutun ölçtüğü tutumlarla ilişkili olumsuz davranışlar mevcuttur.

Çalışmanın sınırlılığı açısından değerlendirildiği zaman ölçek bireyin davranışından öte tutumlarını ölçmektedir. Her ne kadar tutum mutlak davranışa dnseceği anlamı gelmese de geçerli ve güvenilir bir ölçekle ölçülmüş tutum ona bağlı birçok davranışın bilinmesini, öngörülmesini sağlayacaktır (Baysal, 2000). Sonuç olarak bu çalışma ile Türkçeye uyarlanan olumsuz ve olumlu karşılık verme norm leği bireylerin tutumlarını ölçmeye ve geliştirmeye yönelik alışmalarda kullanılabilir.

Kaynaka / References

- Ægisdttir, S., Gerstein, L. H., & ınarbaş, D. C. 2008. Methodological issues in cross-cultural counseling research: Equivalence, bias, and translations. *The Counseling Psychologist*, 36(2): 188-219.
- Baumgartner, H. & Homburg, C. 1996. Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13, 139-161.
- Baysal, A. C. 2000. Tutumlar. E. Tekarslan, T. Kılın, & A. C. Baysal (Der.). *Davranışın sosyal psikolojisi*: 197-236. İstanbul: İ.. İşletme Fakültesi Yayınları.

- Berkowitz, L. & Green, R. G. 1996. Film violence and the cue properties of available targets. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 525-530.
- Boateng, G. O., Neilands, T. B., Frongillo, E. A., Melgar-Quinonez, H. R., & Young, S. L. 2018. Best practices for developing and validating scales for health, social, and behavioral research: A primer. *Frontiers in Public Health*, 6(149): 1-18.
- Brewer, G., Hunt, D., James, G., & Abell, L. 2015. Dark Triad traits, infidelity, and romantic revenge. *Personality and Individual Differences*, 83, 122-127.
- Brislin, R. W. 1970. Back-translation for cross-cultural research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3): 185-216.
- Browne, M. W. & Cudeck, R. 1992. Alternative ways of assessing model fit. *Sociological Methods & Research*, 21(2): 230-258.
- Byrant, W. & Merritt, S. M. 2019. Unethical pro-organizational behavior and positive leader-employee relationships. *Journal of Business Ethics*, <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04211-x>.
- Byrne, B. M. 2010. *Structural equation modeling with AMOS*. New York: Routledge.
- Caliendo, M., Fossen, F., & Kritikos, A. 2012. Trust, positive reciprocity, and negative reciprocity: Do these traits impact entrepreneurial dynamics? *Journal of Economic Psychology*, 33, 394-409.
- Cattell, R. B. 1965. Factor analysis: An introduction to essentials I. The purpose and underlying models. *Biometrics*, 21(1): 190-215.
- Chen, Y. R., Chen, X. P., & Portnoy, R. 2009. To whom do positive norm and negative norm of reciprocity apply? Effects of inequitable offer, relationship, and relational-self orientation. *Journal of Experimental Social Psychology*, 45, 24-34.
- Clark, L. A. & Watson, D. 1995. Constructing validity: Basic issues in objective scale development. *Psychological Assessment*, 7(3): 309-319.
- Code of Hammurabi. (2019, Şubat 19). *Code of Hammurabi*. Fordham University: <https://sourcebooks.fordham.edu/ancient/hamcode.asp> adresinden alındı
- Cronbach, L. J. 1990. *Essentials of psychological testing*. New York: HarperCollins.
- ÇSGB. (2019, Şubat 07). *İşyerlerinde psikolojik taciz bilgilendirme rehberi*. Aile ve Çalışma Bakanlığı: <https://ailevecalisma.gov.tr/media/1328/i%C5%9Fyerlerinde-psikolojik-taciz-mobbing-bilgilendirme-rehberi-2017.pdf> adresinden alındı
- Dağcı, Ş. (2019, Şubat 20). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi*. İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kisas> adresinden alındı
- de Grip, A., Fouarge, D., Montizaan, R., & Schreurs, B. *in press*. Train to retain: Training opportunities, positive reciprocity, and expected retirement age. *Journal of Vocational Behavior*, 117, 103332.

- Eisenberger, R., Lynch, P., Aselage, J., & Rohdieck, S. 2004. Who takes the most revenge? Individual differences in negative reciprocity norm endorsement. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(X): 1-13.
- Erdemir, E. 2018. Yönetim araştırmalarında ölçek kullanımı. *Yönetim ve Organizasyon Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 5-32.
- Foucault, M. 2019. *Hapisanenin doğuşu*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gouldner, A. W. 1960. The norm of reciprocity: A preliminary statement. *American Sociological Review*, 25, 161-178.
- Harrington, D. 2009. *Confirmatory factor analysis*. New York: Oxford University.
- ITC (International Test Commission). 2017. *The ITC guidelines for translating and adapting tests* (Second edition). [www.InTestCom.org]
- Kaya, R. 2015. İşçilerin maruz kaldığı mobbing ve ülkelerin karşılaştırılması analizi. *The Journal of Academic Social Science*, 3(20): 369-381.
- Khairani, A. Z. & Shamsuddin, H. 2016. Assessing item difficulty and discrimination indices of teacher-developed multiple-choice test. S. F. Tang and L. Logonathan (Eds.). *Assessment for learning within and beyond the classroom*: 417-426, Springer Science + Business Media Singapore.
- Kline, R. B. 2011. *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Kostakoğlu, E., Tiryaki, A., Batur, S., & Göğüş, A. 1999. Pozitif ve negatif sendrom ölçeğinin (PANSS) Türkçe uyarlamasının geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikolojisi Dergisi*, 14(44): 23-32.
- Kurtuluş, K. 2011. *Araştırma yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Lawshe, C. H. 1975. A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28, 563-575.
- Li, X., Zhu, P., Yu, Y., Zhang, J., & Zhang, Y. 2017. The effect of reciprocity disposition on giving and repaying reciprocity behavior. *Personality and Individual Differences*, 109, 201-206.
- Liljequist, D., Elfving, B., & Roaldsen, K. S. 2019. Intraclass correlation – A discussion and demonstration of basic features. *Plos One*, 14(7): 1-35.
- Matlock-Hetzel, S. 1997. Basic concepts in item and test analysis. *Meeting of the Southwest Educational Research Association*. San Antonio: ERIC Document: ED406441.
- Mayhew, C. & Chappell, D. 2001. *'Internal' violence (or bullying) and the health workforce*. Sydney, AU: Industrial Relations Research Center, University of New South Wales.

- Osborne, J. W. & Costello, A. B. 2004. Sample size and subject to item ratio in principal components analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 9(11): 9-19.
- Price, P. C. 2013. *Research methods in psychology*. Fresno, California: The Saylor Foundation.
- Rasmussen, K. R. & Boon, S. D. 2014. Romantic revenge and the Dark Triad: A model of impedance and inhibition. *Personality and Individual Differences*, 56, 51-56.
- Reuben, E. & van Winden, F. 2008. Social ties and coordination on negative reciprocity: The role of affect. *Journal of Public Economics*, 92, 34-53.
- Rodrigues, I. B., Adachi, J. D., Beattie, K. A., & MacDermid, J. C. 2017. Development and validation of a new tool to measure the facilitators, barriers, and preferences to exercise in people with osteoporosis. *BMC Musculoskeletal Disord*, 18(540): 3-9.
- Senge, P. 2006. *The fifth discipline*. US: Doubleday.
- Umphress, E. E. & Bingham, J. B. 2011. When employees do bad things for good reasons: Examining unethical pro-organizational behaviors. *Organization Science*, 22, 621-640.
- Uygur, A. B. & Danacı, A. E. 2019. Şizofreni hastalarının ihtiyaçları ve öngörülebilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 30(3): 180-190.
- Yang J. J. & Yao G. (2014) Item discriminant validity. A.C. Michalos (Ed.). *Encyclopedia of quality of life and well-being research*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_1554
- Yaşlıoğlu, M. M. 2017. Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46, 74-85.
- Zou, W. C., Titan, Q., & Liu, J. 2015. Servant leadership, social exchange relationship, and follower's helping behavior: Positive reciprocity belief matters. *International Journal of Hospitality Management*, 51, 147-156.

Ek 1: Olumsuz ve Olumlu Karşılık Verme Normu Ölçeği

<i>Olumsuz Karşılık Verme Tutumu</i>
1. Eğer biri sizden hoşlanmıyorsa siz de ondan hoşlanmamalısınız.
2. Eğer biri sizi hor görüyorsa siz de onu hor görmelisiniz.
3. Eğer biri size nahoş şeyler söylüyorsa siz de ona nahoş sözlerle karşılık vermelisiniz.
4. Eğer bir kişi sizin düşmanınız olmak istiyorsa siz de ona düşman gibi davranmalısınız.
5. Biri bana kötü davrandığı zaman ben de ona karşı çok daha kötü davranmak zorunda hissediyorum.
6. Eğer biri size kötü davranırsa karşılık olarak ona daha kötü davranmalısınız.
7. Eğer birisi size soğuk davranırsa karşılık olarak siz ona soğuk davranmamalısınız.(R)*
8. Sizin için önemli biri size olumsuz bir şey yaptığı zaman siz de ona daha olumsuz bir şekilde cevap vermelisiniz.
9. Size saygısızlık yapan biri kendisi de saygısızlığı hak etmektedir.
10. Eğer birisi size düşman gibi davranırsa ona karşı kininizi hak etmiştir.
11. Eğer birisi size zarar verirse ona öyle bir karşılık vermelisiniz ki ne yapacağını bilememeli.
12. Size kötü davrananlara yardım etmemelisiniz.
13. Birisi bana kötü davranırsa bile ben yine de ona iyi davranırım.(R)**
14. Eğer birisi size güvenmezse siz de ona güvenmemelisiniz.
<i>Olumlu Karşılık Verme Tutumu</i>
15. Birisi bana iyilik yaptığı zaman ona bir şekilde borcumu ödeme zorunluluğu hissediyorum.**
16. Eğer birisi benim için bir şey yaparsa ben de onun için bir şey yapma gerekliliği hissediyorum.
17. Birisi bana bir hediye verdiği zaman ben de ona bir hediye verme zorunluluğu hissediyorum.
18. Birisi bana iyilik yaptığı zaman daima karşılığını öderim.
19. Birisi bana karşılığını veremeyeceğim bir iyilik yaptığı zaman kendimi rahatsız hissediyorum.
20. Birisi doğum günümde bana tebrik mesajı gönderdiği zaman ben de onun doğum gününde aynısını yapma zorunluluğu hissediyorum.
21. Birisi bana iyilik yaptığı zaman kendimi ona önceden nasıl bir iyilik yapmış olabileceğimi düşünürken buluyorum.
22. Birisi size iltifat ettiği zaman siz de ona iltifat etmelisiniz.
23. Birisine iyilik borcum veya birisinin bana iyilik borcu varsa genellikle bu borçları unutmam.
24. Eğer birisi size nazik davranıyorsa karşılık olarak siz de ona nazik davranmalısınız.

* Doğrulayıcı faktör analizi sonucu çıkarılmıştır.

** Madde düzeyinde ilk test ve yeniden test güvenilirlik analizinde tutarsızlık tespit edilen ifadeler.